

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle valtioneuvoston EU-politiikan selonteosta VNS 7/2020 vp

Viite: Sivistysvaliokunta torstai 25.03.2021 klo 12.00 / VNS 7/2020 vp / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi selontekoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Selonteon keskeinen sisältö

Selonteko viitoittaa Suomen lähivuosien EU-politiikkaa, ja sen lähtökohtina ovat hallitusohjelman EU-poliittiset painopisteet. Selonteossa sivutaan eri kysymyksiä muun muassa sisämarkkinoihin liittyen siitä näkökulmasta, että Suomen tavoitteena on sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä Euroopan unioni.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Kaikkien lasten yhtäläinen oikeus osallisuuteen tulisi huomioida.
- Alaikäisten, etenkin ilman huoltajaa EU:n alueelle saapuvien haavoittuva asema tulee huomioida muuttoliikejärjestelmää kehitettäessä.
- Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy on vaikeutunut huomattavasti sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin myötä, ja lapsiasiavaltuutettu suosittaa tältä osin pikaisia toimia.
- Koulutukseen liittyvissä strategisissa tavoitteissa tulisi huomioida myös lapset.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lasten osallisuus

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella oikeus saada näkemyksensä huomioiduksi. Oikeus saada näkemyksensä huomioiduksi on myös sopimuksen tulkintaan vaikuttava yleisperiaate, joka tulee ottaa huomioon kaikkia sopimuksessa määriteltyjä oikeuksia sovellettaessa. Sopimusvaltioilla on 12 artiklasta johtuen ehdoton velvollisuus taata lapsen osallisuuden toteutuminen selvittämällä lasten näkemyksiä ja ottamalla ne asianmukaisesti huomioon.¹ YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että oikeus tulla kuulluksi kuuluu jokaiselle lapselle ilman ikärajoja, ja että 12 artiklan täysimääräinen täytäntöönpano edellyttää muun muassa muiden kuin kielellisten viestintätapojen tunnustamista ja kunnioittamista.²

Lapsen oikeuteen tulla kuulluksi liittyy vahvasti lapsen edun ensisijaisuus: lapsen etu ei toteudu, jos lapsen mielipidettä ei selvitetä.³ Lapsen edun ensisijaisuus vahvistetaan yleissopimuksen 3 artiklassa, jonka mukaan lapsen etu tulee arvioida ja ottaa ensisijaisesti huomioon kaikissa häntä koskevissa toimissa tai päätöksissä sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Lapsen edun täysimääräiseen toteutumiseen liittyy olennaisesti se, että lapsi tunnustetaan oikeuksien haltijaksi.⁴ Lapsi on siis aktiivinen toimija, jonka kehittyvät kyvyt on huomioitava asianmukaisesti. Myös lapsen edun ensisijaisuus on lapsen oikeuksien sopimuksen tulkintaan vaikuttava, läpileikkaava yleisperiaate.

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että nuorten osallisuuden ja osallistumisen merkitys on huomioitu selonteossa. Olisi kuitenkin tärkeää, että myös nuoremmat lapset ovat osallisia ja saavat osallistua. Selonteossa valitun termistön perusteella saa kuvan, ettei nuoruusikä nuorempien lasten osallistumista ja osallisuutta pidetä oleellisena. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat. YK:n lapsen oikeuksien komitea on tehnyt erottelun nuoruuden ja lapsuuden välille huomioimalla nuoruuden elämänvaiheen erillisenä lapsuuden osana, mutta tunnustanut, että nuoruusiän määrittely ei ole helppoa.⁵ Tuleviin sukupolviin kuuluvat kuitenkin kaikki alaikäiset iästään ja kehitysvaiheestaan riippumatta. Lisäksi on huomionarvoista, että mitä nuoremmasta lapsesta on kysymys, sitä heikkomat ovat itsenäiset vaikuttamisen mahdollisuudet. Olisi suotavaa, että kaikkien alle 18-vuotiaiden yhtäläinen oikeus osallisuuteen huomioitaisiin. Helmikuussa 2021 julkaistussa ja YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvassa kansallisessa lapsistrategiassa painote-

taan kaikkien lasten oikeuksia osallisuuteen ja tulevaisuuteen.⁶ Lapsistrategian tarkoituksena on mm. turvata lapsia koskevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden tavoitteellinen ja johdonmukainen toteuttaminen.

Turvapaikkamenettelyt ja rajat ylittävä rikollisuus

Lapset on huomioitu selonteossa nimenomaisesti turvapaikka-asioissa ja lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen. Toki esimerkiksi se lähtökohta, että *kaikessa EU:n ja jäsenvaltioiden toiminnassa on noudatettava kansainvälisen oikeuden velvoitteita sekä perus- ja ihmisoikeuksia* (s. 20), turvaa myös lasten oikeuksien toteutumista. On tärkeää, että muuttoliikkeen ja laillisten väylien kehittämisen osalta on huomioitu myös haavoittuvimmassa asemassa olevat pakolaiset ja heidän auttamisensa (s. 20).

Lapsen edun ja oikeuksien täysimääräisestä toteutumisesta huolehtiminen turvapaikkamenettelyissä on ensiarvoisen tärkeää, ja lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että tämä on huomioitu selonteossa (s. 21). Ottaen huomioon EU:n alueelle ilman huoltajaa saapuvien alaikäisten suuren määrän⁷, muistuttaa lapsiasiavaltuutettu tässä yhteydessä, että lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artiklan mukaan lapsella, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. Ilman huoltajaa saapunut alaikäinen on erityisen haavoittuvassa asemassa, ja tämän vuoksi heidät on asetettava etusijalle käytettävissä olevien voimavarojen kohdentamisessa.⁸

Selonteossa painotetaan EU-yhteistyötä muun muassa rajat ylittävään rikollisuuteen liittyen: *ihmiskauppaan ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttöön vastaaminen edellyttää tehokasta EU:n välineiden käyttöä* (s. 23). Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisemisen osalta lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin huolestuttavana, että lapsia suojelevien teknisten ratkaisujen käyttö käytännössä kiellettiin EU:ssa ns. teledirektiivin voimaan tulon myötä. Lapsiasiavaltuutettu on yhdessä Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkoston ENOC:n kanssa suosittanut painavasti Euroopan parlamenttia ja EU:n neuvostoa hyväksymään Euroopan komission esittämän väliaikaisen poikkeuksen sähköisen viestinnän tietosuojadirektiiviin.⁹ Poikkeus mahdollistaisi sellaisten teknologisten ratkaisujen käytön verkossa, jotka aiemminkin suojelivat lapsia heihin kohdistuvilta seksuaalirikoksilta. Tämän poikkeuksen hyväksyminen viivästyi viime vuonna, millä oli vahingolliset seuraukset lasten turvallisuuden kannalta.

Koulutus

Selonteossa asetetaan tavoitteeksi *maailman paras koulutus* (s. 12), mutta sitä on lähestytty lähinnä korkeakoulutuksen näkökulmasta. Koronapandemiasta johtuvat rajoitukset ovat kohdistuneet voimakkaasti lasten ja nuorten koulunkäyntiin ja opiskeluun. Etänä opiskelu on asettanut lapset eriarvoiseen asemaan mm. saatavilla olevan tuen ja digiosaamisen suhteen. Esimerkiksi juuri tämän vuoksi olisi tärkeää ulottaa koulutusta koskevat strategiset tavoitteet koskemaan myös varhaiskasvatusta, perusopetusta ja toista astetta. Näin lapsilla ja nuorilla olisi myöhemmässä vaiheessa entistä tasa-arvoisemmat lähtökohdat mahdollistamassa esimerkiksi liikkuvuutta.

Jyväskylässä 24.3.2021

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies

¹ CRC/C/GC/12, kohdat 15 ja 19.

² CRC/C/GC/12, kohdat 20-21.

³ CRC/C/GC/12, kohdat 70 ja 74.

⁴ CRC/C/GC/14, kohta 16.

⁵ CRC/C/GC/20, kohdat 1-5.

⁶ ”Strategian toimeenpanolla tulee varmistaa, että kaikkien lasten oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti, ja sillä tulee tukea kaikkien lasten osallisuutta ja oikeutta tulevaisuuteen.”

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=y, s. 11.

⁷ Eurostatin mukaan vuonna 2019 melkein 13 800.

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10774034/3-28042020-AP-EN.pdf/03c694ba-9a9b-1a50-c9f4-29db665221a8>, s. 1.

⁸ CRC/GC/2005/6, kohta 16.

⁹ Tarkemmat tiedot Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkoston vetoomuksesta: <http://enoc.eu/?p=3901>.